

รายงานการวิจัย

เรื่อง

วิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชุมชนชาวแพ
ในอ่าวเก็บน้ำ, ชื่อนลิริภิตี จังหวัดอุตรดิตถ์

นายประพันธ์ กุลมานนท์

วิทยาลัยครูอุตรดิตถ์ สหวิทยาลัยล้านนา
งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2533

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การที่ประเทศไทยมีประชากรเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ความต้องการในด้านต่างๆ ของประชากร เช่น ความต้องการที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน สถานศึกษา สถานรักษาพยาบาลและสาธารณสุข ภาครัฐเป็นต้นเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย แต่สิ่งเหล่านี้ไม่สามารถเพิ่มขึ้นได้เพียงพอกับความต้องการของประชากรที่เพิ่มขึ้นได้ เนื่องจากความจำกัดของทรัพยากรและปัญหาต่างๆ เช่นปัญหาไม่มีที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน ปัญหาการว่างงาน อาชญากรรมเป็นต้น จึงเกิดขึ้นตามมาความไม่สมดุลย์ ระหว่างประชากรกับทรัพยากรดังกล่าว สามารถส่งผลให้มาตรฐานการครองชีพ ของประชากรต่ำลง วิธีการแก้ปัญหาอาจทำได้ 2 ลักษณะ คือ ประการแรก โดยการขยายขนาดของทรัพยากรให้เพียงพอ และ/หรือ ประการที่ 2 โดยการย้ายถิ่นของประชากรออกไปยังท้องถิ่นที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์กว่า ซึ่งเป็นการเปิดโอกาส ให้ผู้ย้ายถิ่นปรับมาตรฐานการดำรงชีวิตของตนให้ดีขึ้น (อรุณศรี สุวรรณภักดี 2533 : 187 หน้า)

ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทยอาศัยอยู่ในชนบทและประกอบอาชีพทางการเกษตรซึ่งเป็นอาชีพที่ต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก เป็นจำนวนมากยิ่งไปกว่านี้ประชากรที่อยู่ในเขตชนบทมีอัตราการเพิ่มของประชากรโดยธรรมชาติสูงกว่าอัตราการเพิ่มของประชากร โดยธรรมชาติประชากรที่อาศัยอยู่ในเมือง (สำนักงานสถิติแห่งชาติ 2516 : 27) ในขณะที่ที่ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกมีจำกัด และนับวันจะน้อยลงยังผลให้พื้นที่เพาะปลูก ต่อครัวเรือนของเกษตรกรลดน้อยลง (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ 2516 : 56)

จากการขาดแคลนที่ดินทำกิน และสภาพของดินที่ขาดความอุดมสมบูรณ์เป็นสาเหตุที่สำคัญทำให้เกษตรกรส่วนหนึ่งต้องย้ายถิ่นไปทำมาหากิน ในท้องถิ่นอื่น ซึ่งยังพอมีที่ดินว่างพอที่จะแผ้วถางจับจองได้ แต่ก็มีประชากรอีกส่วนหนึ่งขาดเงินทุนในการแผ้วถางจับจองที่ดิน และขาดเงิน

ทุนในการเพาะปลูกจึงต้องละทิ้งอาชีพเดิมส่วนหนึ่งของประชากรเหล่านี้จะเป็นผู้ขายแรงงานอยู่ในชนบทนั่นเอง แต่อีกส่วนหนึ่งจะมุ่งหน้าเข้าไปหางานทำในเมือง (เพ็ญพร ธีรสวัสดิ์ 2513 :12 และ สุวัลลีย์ เปี่ยมปิติ 2521:49) หรือไม่ก็แสวงหาที่ทำกินในแหล่งอื่นเช่น กรณีของการเข้าไปตั้งถิ่นฐานในอ่างเก็บน้ำที่เกิดจากการสร้างเขื่อนเป็นต้น

อ่างเก็บน้ำในเขื่อนสิริกิติ์ เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ซึ่งเกิดจากการสร้างเขื่อนสิริกิติ์ ซึ่งเป็นเขื่อนเอนกประสงค์ที่มีพื้นที่อ่างเก็บน้ำทั้งสิ้น 260 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 17,800 ไร่ (แผนกประชาสัมพันธ์เขื่อนสิริกิติ์. 2528 :3) อ่างเก็บน้ำแห่งนี้ตั้งอยู่ในเขต อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ และติดต่อกับอำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน (กองกฎหมายที่ดิน กรมชลประทาน แผนที่แนบท้าย พ.ร.บ โอนเขื่อนสิริกิติ์) อ่างเก็บน้ำแห่งนี้มีประโยชน์หลายประการกล่าวคือ นอกจากจะได้รับประโยชน์จากการใช้น้ำในอ่างเพื่อการชลประทานและให้พลังงานในการผลิตกระแสไฟฟ้าแล้วยัง เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาแหล่งใหญ่ที่ให้ผลผลิตทางด้านการประมงเพื่อใช้เป็นอาหารของประชาชนที่อยู่ในจังหวัดอุตรดิตถ์ จังหวัดน่าน และจังหวัดใกล้เคียงได้อย่างดีอีกด้วย

ชุมชนชาวแพในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์จังหวัดอุตรดิตถ์เกิดขึ้นหลังจากที่โครงการพัฒนาลำน้ำน่านเริ่มการก่อสร้างเขื่อนสิริกิติ์เมื่อปี พ.ศ. 2510 และแล้วเสร็จเมื่อ ปี พ.ศ.2517 และได้อพยพราษฎร จากเขตน่านเหนือเขื่อนสิริกิติ์ ตำบลหาดล้า และตำบลท่าแพก อำเภอท่าปลา (เดิม) จำนวน 2810 ครอบครัว ประชากร 16,782 คน ขึ้นมาอยู่ในพื้นที่เหนือน้ำดอนบน ซึ่งทางราชการได้จัดสรรที่ดินให้กับราษฎร เพื่อประกอบอาชีพทำมาหากินกับจัดสรรที่ดินที่เหลือ ให้กับราษฎรยากจนที่ไม่มีที่ดินประกอบอาชีพ และราษฎรที่ถือครองที่ดินไว้ ณ ลักษณะมือเปล่าที่อยู่ตั้ง เดิมก่อนที่นิคมลำน้ำน่านจะเข้าไปดำเนินการ (นิคมสร้างตนเองลำน้ำน่าน 2528 หน้า 1-3, 2525 หน้า 29)

สภาพทั่วไปเกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิตของราษฎรสรุปจากแผนงาน ปี 2531-2534 ของนิคมลำน้ำน่านได้ 3 ประการคือ

1. สภาพปัญหาความอุดมสมบูรณ์ของที่ดิน และปัญหาในการจัดสรรอันเนื่องมาจากมีราษฎรได้ครอบครองที่ดินในลักษณะมือเปล่าไว้ก่อน เป็นจำนวนมากต้องแก้ปัญหาด้วยการเจรจา

ได้เป็นส่วนมากแต่ก็ไม่ครบถ้วนจึง เป็นสาเหตุให้ราษฎรส่วนหนึ่ง ได้รับการจัดสรรที่ดินไม่ครบตาม จำนวนที่ราชการกำหนดให้และ เขตจัดสรรส่วนมากมีลักษณะพื้นที่เป็นเนินเขาและที่ลาดชัน มีที่ราบระหว่าง เนินเขาพอจะทำนาได้บ้าง เล็กน้อยส่วนใหญ่นั้นเป็นป่าเสื่อมโทรมมี การพังทลายของหน้าดินสูงราษฎรมีอาชีพเดิมในการเพาะปลูกพืชไร่ เป็นอาชีพหลัก เมื่อมาอยู่อาศัยและขาดการปรับปรุงบำรุงดิน จึงเป็นสาเหตุที่ที่ดินเพื่อการเกษตรขาดความอุดมสมบูรณ์ การประกอบอาชีพเกษตรกรรมต้องประสบกับภาวะขาดทุนอยู่เสมอ ทำให้ราษฎรมีหนี้เงินกู้ จากส่วนราชการและเอกชน เป็นผลให้เกิดการอพยพทั้งกันของราษฎร ไปขายแรงงานในเมือง และลงมาประกอบอาชีพ ในอ่างเก็บน้ำเขื่อนลิริกิต์

2. สภาพปัญหาในการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของราษฎรประกอบด้วย

2.1 การขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อบริโภค ใช้สอยและเพื่อเกษตรกรรม ถึงแม้ว่าในฤดูฝนจะมีฝนตกเฉลี่ยทั้งปี ถึง 1,471.6 มิลลิเมตรแต่เนื่องจากพื้นที่ที่มีความลาดชันสูงและป่าไม้เสื่อมโทรมหลังฝนตกน้ำฝนจึง ไหลสู่ลำธารและ ไหลลงแม่น้ำอย่างรวดเร็วดังนั้นในฤดูแล้งจึงไม่มีน้ำขังตามแหล่งน้ำธรรมชาติ ระดับน้ำใต้ดินก็อยู่ในระดับลึกมากบ่อน้ำผิวดินส่วนมากจะแห้งในช่วงแล้งจัด ทำให้ขาดแคลนน้ำเพื่อบริโภคใช้สอยและ เกษตรกรรมแม้ส่วนราชการที่มีหน้าที่รับผิดชอบจะได้ระดมทรัพยากรในการพัฒนาแหล่งน้ำ เพื่อบริโภคใช้สอยปีละ ไม่น้อยรวมถึง โครงการพระราชดำรินำน้ำจาก อ่างเก็บน้ำเขื่อนลิริกิต์ส่ง ความท่อไปยัง เขตที่อยู่อาศัยของราษฎร เพื่อบริโภค และใช้สอยก็ได้แต่เพียงบรรเทาปัญหาในระดับหนึ่ง เท่านั้น เพราะระดับน้ำเหนือเขื่อนมีระดับต่ำมากไม่สามารถดำเนินการได้อย่าง เพียงพอตามวัตถุประสงค์

2.2 การคมนาคมและการขนส่ง ราษฎรที่อพยพมาอยู่ในที่จัดสรรที่ทางราชการจัดให้ มีถนน เพื่อใช้สอยติดต่อภายในคามลึกที่จัดสรรประมาณ 200 กิโลเมตรเศษ ส่วนใหญ่เป็นถนนดินลูกรังและ ในจำนวนนี้ยังเป็นถนนหนทางดินอยู่ไม่น้อยกว่า 80 กิโลเมตรส่วนใหญ่นั้นอยู่ในสภาพชำรุดต้องบำรุงรักษาอีกมาก นอกจากนี้ยังมีบางหมู่บ้านยัง ไม่มีถนนผ่านเข้าออกได้ครบทุกหลังคาเรือน ทำให้การคมนาคมและการขนส่งมีความลำบากขึ้น

3. สภาพปัญหาในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตของราษฎรที่อพยพขึ้นมาอยู่ในที่ดินที่ทางราชการจัดสรรให้ใหม่ เนื่องจากอาชีพเดิมของราษฎรส่วนใหญ่คือการทำนาที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำน่านและการทำไร่ เมื่อต้องอพยพมาอยู่ในที่ดินใหม่ที่ทางราชการจัดสรรให้ซึ่งสภาพพื้นที่เป็นเนินเขาและที่ดอน มีความลาดชันสูง ปัญหาที่เกี่ยวข้องจึงเกิดขึ้นหลายประการ เช่นสภาพความเสื่อมโทรมของที่ดินการระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืช เป็นสาเหตุให้ราษฎรต้องใช้วัสดุและสารเคมีกำจัด การเกษตร การใช้เครื่องจักรกลและเทคโนโลยีในการปรับปรุงพื้นที่เพื่อให้สามารถทำการเพาะปลูกได้ประกอบกับราษฎรส่วนใหญ่ขาดความรู้ความสามารถในการเพาะปลูกการคัดเลือกพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพของดินและขาดความรู้ความสามารถในการปรับปรุงดินจึงเกิดผลกระทบต่อการผลิตของราษฎร คือต้นทุนการผลิตสูงผลผลิตต่อไร่ตกต่ำและขาดคุณภาพ นอกจากนี้ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการจำหน่ายผลิตผลทางการเกษตรไม่ได้ราคาเท่าที่ควร คือพ่อค้าคนกลาง เอาर्डเอาเบรียบัทเคเบอร์ เซ็นต์ของ เสียออกมากเกินควรทั้งยัง เอาर्डเอาเบรียบัทเคเบอร์ เรื่องการขังควงวัวอีกด้วย

จากสภาพปัญหาดังกล่าวทำให้ราษฎรมีรายได้ไม่เพียงพอ กับรายจ่ายจึงจำเป็นต้องกู้ยืมเงินเพื่อนำมาใช้จ่ายในครอบครัว และใช้ในการเพาะปลูกในฤดูต่อไปกลายเป็น พันธะผูกพันของราษฎรไม่รู้จักสิ้นจึงมีราษฎรหลายครอบครัวอพยพออกไปรับจ้างแรงงานในเมือง หลายครอบครัวอพยพลงไปปลูกสร้าง เรือนแพอยู่ในอ่างเก็บน้ำในเขื่อนสิริกิติ์ เพื่อหาเงินมาใช้จ่ายในครอบครัว และชำระหนี้สิน (นิคมสร้างตนเองลำน้ำน่าน 2530 หน้า 2-7)

ปัจจุบันมีประชากรเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์จำนวนมาก จากสถิติการสำรวจ พ.ศ. 2527 มีเรือนแพอยู่จำนวน 553 แพ มีประชากร 1,900 คน ปี พ.ศ. 2526 มีเรือนแพอยู่จำนวน 713 แพ มีประชากร 2,400 คน และ ปี พ.ศ. 2532 มีเรือนแพจำนวน 400 แพ มีประชากร 1,400 คน (สัมภาษณ์หัวหน้าประชาสัมพันธ์เขื่อนสิริกิติ์ 24 เมษายน 2533) ประชากรเหล่านี้อพยพมาจากหลายท้องที่ เข้ามาพักอาศัยและประกอบอาชีพในอ่างเก็บน้ำเพื่อที่จะปรับปรุงฐานะทาง เศรษฐกิจของตนให้ดีขึ้นกว่าแหล่งที่อยู่อาศัยเดิม ประชากรเหล่านี้อพยพเข้ามาอยู่ในอ่างเก็บน้ำโดยมิได้รับอนุญาต จากการอพยพย้ายผลิตแห่งประเทศไทย

ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบดูแลเขื่อนดังกล่าว จึงมีพฤติกรรมเหมือนผู้บุกรุก นอกจากนี้ผู้อพยพยังเป็นผู้ที่ขาดความรู้รับผิดชอบต่อการกระทำที่อาจเป็นผลเสียต่ออ่างเก็บน้ำ จากจำนวนประชากรดังกล่าวจึงอาจก่อให้เกิดความเสียหาย ต่อระบบนิเวศ ของอ่างเก็บน้ำหลายประการเช่น ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของสภาพทรัพยากรสัตว์น้ำ คุณภาพของน้ำ การทับถมของดินตะกอนบริเวณตัวเขื่อนและการบุกรุกทำลายป่าไม้ตามริมขอบอ่างเก็บน้ำ เป็นต้น

ด้วยลักษณะและสภาพต่างๆ ดังกล่าว ประชากรที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ จึงเป็นประชากรกลุ่มเป้าหมายที่ผู้ศึกษาสนใจที่จะศึกษาถึงชีวิตความเป็นอยู่ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง การศึกษา ศาสนา ความเชื่อ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม รวมถึงภูมิปัญญาของชุมชนชาวแพ จากสภาพปัญหาการดำรงชีวิตของราษฎรดังกล่าว อาจได้ข้อมูลและแนวทางแก้ไขหลายวิธี เช่นการสร้างปัจจัยพื้นฐานเพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพ การสร้างงานที่เกิดขึ้นในชุมชน การสร้างความสำนึกร่วมกัน ให้ตระหนักถึงปัญหาค้างๆ ที่เกิดขึ้น ร่วมมือกันแก้ไขปัญหาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นต้น

การศึกษาเรื่องของวิถีชีวิต และภูมิปัญญาของชุมชนชาวแพในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ โดยการสนับสนุนของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจึงคาดว่าจะได้แนวทาง ความต้องการและราษฎรมีโอกาสร่วมในการกำหนดสภาพปัญหา และอุปสรรคของชุมชนเองโดยอาศัยภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน

ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

การประเมินความต้องการ เกี่ยวกับการศึกษาเพื่อที่จะทราบวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชุมชนชาวแพในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์จังหวัดอุตรดิตถ์ครั้งนี้ได้ศึกษาทฤษฎี และแนวคิดที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้

กองแก้ว สุวรรณประกร (2513)

สรุปว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่พอใจในกรรมสิทธิ์ที่ดินที่ถือครองอยู่ ใช้เครื่องทุ่นแรงน้อยมาก 1 ใน 3 ใช้ปุ๋ย 1 ใน 5 ใช้ยาฆ่าแมลง ได้รับน้ำจากชลประทานน้อยมาก มีฐานะยากจน (สามในสี่) กู้เงินมาทำการเกษตร

การศึกษาอยู่ในระดับต่ำ แต่มุ่งหวังให้บุตรเรียนสูงกว่าตน อนามัยอยู่ในระดับต่ำ คม น้ำบ่อน้ำคลอง แต่นิยมรักษาพยาบาลแผนใหม่มากกว่าแผนโบราณ นิยมฟังวิทยุมากที่สุด (3 ใน 4 ฟังทุกวัน) ไม่เคยเดินทางไปในนอกจากตลาดครั้งหนึ่งยัง เชื่อโชคชะตายนาคคร้ว เรือน 6 คน

เปรียบเทียบชานาทำนาเพียงอย่างเดียวกับทำนาและทำการเกษตรอย่างอื่นด้วย ไม่แตกต่างกัน แต่ชานาที่ทำนาอย่างเดียว มีอัตราการใช้ส่วสูงกว่าชานาที่ทำการเกษตรอย่างอื่นด้วย

ปัญหาคือความยากจน การผลิตขายผลผลิตและเรื่องน้ำ สุขภาพอนามัย

เกษม จันทร์แก้ว (2524) กล่าวว่า ธรรมชาติมีคุณค่ามหาศาลต่อมวลมนุษย์ และความฉลาดของมนุษย์ได้นำธรรมชาติมาใช้หรือตัดแปลงให้เป็นประโยชน์เพื่อสนองความต้องการของคนโดยอาศัยความก้าวหน้าทางวิชาการเป็นเครื่องมือ กิจกรรมของมนุษย์ทำให้สภาวะสมดุลย์ของธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้ตามปรกตองค์ประกอบของสรรพสิ่งในสภาพแวดล้อมในธรรมชาติจะอยู่ในสภาวะสมดุลย์เสมอด้วยชนิด ปริมาณ และสัดส่วนที่พอดี มีความเกี่ยวพันอย่างซับซ้อน หากมี

ได้รับการกระทบกระเทือนใดๆ

ชาอุชัย จิรวรรณสง (2529) ได้เสนอ ทฤษฎีการผสมผสานวัฒนธรรม (PARK & BURGESS) ว่า สภาพชีวิตและวัฒนธรรมร่วมกัน และเชื่อว่าจะผสมผสานจริง แต่ยังมีอยู่ไม่เสถียรเป็นวัฒนธรรมย่อย (หน้า 18)

เคชาพล รุกขมธร์ (2528) กล่าวถึง ข้อมูล (5) ประเภทของอ่างเก็บน้ำ การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในอ่างเก็บน้ำ

บรรพต วีระสัย (2514) กล่าวว่า

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของจุดเริ่มต้นการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมสรุปได้ว่าการให้และการรับวัฒนธรรมนั้นมักจะเกิดขึ้นโดยการไม่ตั้งใจ ไม่รู้ตัวไม่มีการบังคับหรือไม่มีข้อกำหนดใดๆ อย่างแน่ชัดโดยจะมีลักษณะ เป็นการเรียนรู้โดยจิตสำนึกทั้งผู้ให้และผู้รับ ทางวัฒนธรรมต่างก็พยายามที่จะปรับตัวหรือทำตนให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมในขณะนั้น ในระยะเวลาต่อมาย่อมจะมีการผสมกลมกลืนกันขึ้น เพราะต่างฝ่ายต่างก็พยายามที่จะปรับตัวเข้าหากัน

เปี่ยมศักดิ์ เมนะ เศวต (2525) สรุปว่า ผลภาวะของน้ำดื่มที่มีสภาพผิดไปจากธรรมชาติโดยการเติมบางสิ่งบางอย่างลงไป ทำให้สิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้นไม่สามารถรับน้ำตามธรรมชาติที่ควรได้รับ

ผลภาวะของน้ำคือ การที่น้ำซึ่งอยู่ในสภาพที่คนใช้ ได้สัคน้ำอาศัยอยู่ได้ตลอดวงจรชีวิต มีสภาพที่เลวลง เนื่องจากมีสิ่งแปลกปลอมถูกเติมลงไป

ผลภาวะของน้ำที่เกิดจากน้ำทิ้งของการเกษตรกรรม

การใช้ปุ๋ยฆ่าแมลง สรุปว่าผลภาวะที่เกิดจากการชลประทานเพื่อการเกษตร

(142-143)

1. มีปริมาณแร่ธาตุสูงขึ้นเนื่องมาจากการละลายแร่ธาตุในดิน
2. ออกฤทธิ์สูงขึ้น
3. ความชุ่มชื้น
4. ธาตุอาหารสูงขึ้น
5. มีการเจ็บของยาปราบศัตรูพืช

เพ็ญพร อีระสวัสดิ์ (2525) กล่าวว่า การศึกษาถึงการปรับตัวของผู้ย้ายถิ่นนั้นเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้ย้ายถิ่นภายหลังการย้ายถิ่นเข้าไปอยู่ในท้องถิ่นปลายทางนั้นไม่มีคำนิยามแน่ชัดเห็นว่าเป็นกระบวนการซึ่งผู้ย้ายถิ่นปรับตนเองให้เข้ากับสภาวะในท้องถิ่นใหม่แบ่งได้เป็นหลายประเภท เช่นการดูดกลืน (ABSORPTION) คือการเข้าร่วมปฏิบัติการเชิงเศรษฐกิจการผสมกลมกลืน (ASSIMILATION) คือการรวมเข้าในโครงสร้างทางสังคมในแง่ของความเท่าเทียมและการผสมผสานทางวัฒนธรรม (ACCUULTURATION) คือการยอมรับขนบธรรมเนียมประเพณีและค่านิยมของประชาชนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นที่ย้ายเข้าไปถึง

เพ็ญพร อีระสวัสดิ์ (2513) สรุปปัจจัยต่างๆอันเป็นผลต่อการย้ายถิ่น คือ

1. เศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่เป็นผลต่อการย้ายถิ่น ของประชากร ในชนบทของประเทศไทย
2. ผู้ที่อยู่ในวัยทำงานที่มีอายุน้อยจะมีความต้องการที่จะย้ายถิ่นสูงกว่าผู้ที่อยู่ในกลุ่มอายุอื่น
3. ผู้ที่เป็นโสด จะมีความต้องการที่ย้ายถิ่นสูงกว่าผู้ที่ทำการสมรสแล้ว
4. ผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่ามีความต้องการย้ายถิ่นสูงที่สุด
5. ผู้ที่เคยย้ายถิ่นมาแล้ว เป็นผู้ที่มั่นใจว่าในครั้งต่อไปจะต้องการย้ายถิ่นสูงกว่าผู้ที่ไม่เคยย้ายถิ่น
6. ผู้ที่มีประสบการณ์เดินทาง ไปยังจังหวัดอื่นจะมีแนวโน้มจะต้องการย้ายถิ่นเพิ่มขึ้น
7. ผู้ที่มีประสบการณ์ด้านการย้ายถิ่นมีความต้องการย้ายถิ่นสูงกว่าผู้ไม่เคยย้ายถิ่น

8. ผู้เช่าที่ดินจำนวนมากมีความต้องการย้ายถิ่นสูงกว่า

เพชร ธรรมะสวัสดิ์ (2513) กล่าวว่า ปรีากฎว่าท้องถิ่นทุรกันดารทาง เศรษฐกิจตามมากจะมประ
รยายถนออก ไปอาศัยอยู่ท้องถิ่นอื่นมาก และท้องถิ่นที่มีความไม่เจริญกว่าหน้าทางด้านเศรษฐกิจ

มักจะมีประชากรย้ายถิ่นเข้าไปอาศัยอยู่มากจนเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าสภาวะทาง เศรษฐกิจ
ของท้องถิ่นเดิมและท้องถิ่นใหม่จะเป็นปัจจัยอันหนึ่งซึ่ง เป็นมูลเหตุของการย้ายถิ่น

ภานี แสนเจริญ (2527) สรุปว่า สภาวะการปรับตัวของแต่ละบุคคลโดยทั่วๆ ไปแล้ว จะ
พิจารณาถึงแบบแผนอุปนิสัยของพฤติกรรม และทัศนคติลักษณะ ท่าทางและรูปแบบพฤติกรรมอาจจะ
เท่ากับเป็นปัจจัยของการปรับตัวอย่างมีนัยสำคัญ เช่นการเจ็บป่วยร้ายแรงหรือการอ่อนล้าอย่าง
ที่สุดซึ่งอาจจะ เป็น เพราะการปรับตัวไม่ดีพอ

การปรับตัวทางด้านอาชีพ การปรับตัวทางด้านหน้าที่การงานนั้น ขึ้นอยู่กับสภาวะ ของ
งานทำที่ของคณงานและระดับของประสิทธิภาพในการทำงานโอกาสของคณงานในอันที่จะ ใ้คงาน
ดีและพอใจในงานนั้นขึ้นอยู่กับว่าการ เลือกงานของ เขาพิจารณาจากความสนใจและความสามารถ
ของตนเองความสามารถ ในการหางานสุภาพดี พร้อมสำหรับการทำงานนั้นความเฉลียวฉลาด
และความเข้าใจ มีมนุษยสัมพันธ์อยู่กับผู้ร่วมงานดี และมีรายได้เพียงพอแต่ในทางตรงข้ามถ้าคน
งานไม่มีปัจจัยดังกล่าวข้างต้นจะทำให้เขาปรับตัว ไม่ได้รู้สึกกังวลหรือมีพฤติกรรมที่แสดงออกถึง
การปรับตัวไม่ได้

เลอลักษณ์ รัตน์รักษ์ (2529) อ้าง NATIONAL ENVIRONMENT BOARD (1979)

(บรรณานุกรม 88) กล่าวถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากเขื่อนและอ่างเก็บน้ำ

1. ทางกายภาพ (น้ำอากาศและดิน)
2. ผลกระทบทางด้านนิเวศน์วิทยา/ชีววิทยา นิเวศวิทยา/ชีววิทยาพื้นดิน/น้ำ
3. ผลกระทบต่อคุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์
4. ผลกระทบคุณภาพของชีวิตมนุษย์

วิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ (2511) พบว่า ผู้ที่เผชิญปัญหาในการทำมาหากินมีแนวโน้มอันที่จะย้ายถิ่นมากกว่าผู้ที่ไม่ประสบปัญหาในการทำมาหากินในขณะนั้น

(หน้า 5) พบว่าผู้มีระดับการศึกษาสูงมีแนวโน้มที่จะเห็นว่าท้องถิ่นอื่นเหมาะแก่การทำมาหากินมากกว่าท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่ เนื่องจากผู้ที่มีความรู้ค่าไม่กล้าย้ายออกท้องถิ่นเดิมไปเผชิญสถานที่แห่งอื่น

(หน้า 8) พบว่าผู้มีประสบการณ์เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของประชากรในท้องถิ่นมีแนวโน้มที่จะย้ายถิ่น

สนิท สมัครการ (2525) สรุปว่าการอพยพย้ายถิ่นของคนต่างวัฒนธรรมย่อมจะก่อให้เกิดมีการติดต่อกันโดยตรงได้ และหากอยู่ร่วมในสังคมเดียวกันนานเข้า อาจจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแบบแผนของวัฒนธรรมบางประการของแต่ละฝ่ายขึ้นได้เช่นกัน

คนสองวัฒนธรรม (GHE THE MARGINALMAN) เป็นแนวคิดจากการศึกษาสังเกตจากบุคคลที่มีโอกาสใช้ชีวิตอยู่ในวัฒนธรรมที่แตกต่างกันสองวัฒนธรรมนานพอสมควร จนมีความสามารถเรียนรู้วัฒนธรรมทั้งสองเป็นอย่างดี แต่จะมีความยากลำบากที่จะกระทำตนเป็นสมาชิกของสังคมหนึ่งในสองสังคมนั้นตลอดไป ซึ่งมักจะมาจากวัฒนธรรมกำเนิดที่ต่ำต้อยกว่า ที่วัฒนธรรมที่สองที่ตนมีโอกาสสัมผัส ซึ่งมักจะพบในกลุ่มที่ย้ายถิ่น

การย้ายถิ่นของคนต่างวัฒนธรรมอาจจะก่อให้เกิดภาวะการติดต่อกันโดยตรงได้หากร่วมกันในสังคมอาจก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงแผน ของวัฒนธรรมบางประการของแต่ละฝ่ายขึ้นได้เช่นกัน

สุชา จันทรเฒ (2520) กล่าวว่า การปรับตัวในแง่ของจิตวิทยาหมายถึง ขบวนการที่บุคคลได้แสดงพฤติกรรม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายต่างๆ ในสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ทุกคนต้องมีการปรับตัว ทราบเท่าที่เขาบังคับงชีวิตอยู่ เพื่อสนองความต้องการ ทางกาย ทางจิตใจและทางสังคมใน ขบวนการปรับตัวนี้ แต่ละคนจะมีแบบแผนการปรับตัวไม่เหมือนกันบางคนชอบสู้ไม่ถอยบางคน

ไม่ชอบการแข่งขันใช้ชีวิตคอยหลบหลีก บางคนมีอารมณ์ รุนแรงมากบางคนชอบหาทางออกทางอ้อม
หาสิ่งทดแทน บางคนหาความสุขโดยการคิดฝัน บ้างก็ใช้ชีวิตนิ่งเฉย เป็นต้น

สุเทพ สุทรเกษ (2515) ได้กล่าวไว้ว่า การผสมผสานทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการทำให้เกิด
การเคลื่อนไหวและปรากฏการณ์ต่างๆ จำนวนหนึ่งที่ไม่สิ้นสุด และมีหลายขั้นตอนซึ่งไม่เป็นเพียงแต่การ
ถ่ายทอดลักษณะเด่นๆระหว่างวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการสองทาง (TWO-WAY PROCESS)
HAMMOND (อ้างใน สุเทพ 2515) ว่าการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และสังคมที่จะทำให้เกิดเป็น
วัฒนธรรมใหม่เป็นพื้นฐานเบื้องต้นที่สำคัญ คือ ความเชื่อของมนุษย์ที่มีสิ่งต่างๆทำให้ทราบความต้องการ
ของมนุษย์สความเชื่อทำให้เกิดการปรับตัวให้เข้าถึงวัฒนธรรมที่อยู่แวดล้อมและเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
แปลงในที่สุด

สุพรรณิ ไชยอำพร (2531) สรุปว่า งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเจาะลึกในหมู่บ้านหนึ่งในโครงการ
การ พอบ.มุง เน้นอธิบายปรากฏการณ์การมีส่วนร่วมของสตรีชนบทแนวความคิดในการวิจัยประกอบด้วย
แนวความคิดเรื่อง ระบบ (SYSTEMIC) ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของแนวคิดเรื่อง โครงสร้างหน้าที่
(STRUCTURSL-FUNCTIONALISM) โดยมองชุมชนแบบภาพรวม (HOLISTIC APPROACH) ใช้
เวลาศึกษาทั้งหมด 10 เดือน (ธันวาคม 2530 - กันยายน 2531)

ผลการศึกษาโครงการ พอบ. ในหมู่บ้านที่ศึกษาได้รับความสนใจจากประชาชนมาก
โดยเฉพาะผู้นำมีความกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในโครงการอย่างยิ่งทำให้ฐานะทาง เศรษฐกิจ
ของชุมชนดีขึ้น สมาชิกมีความสามัคคีกันดี องค์ประกอบสำคัญ ที่ทำให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมใน
กิจกรรมขององค์กรคือ การยอมรับของผู้นำฝ่ายชายและความสามารถของสตรีผู้นำ

งานวิจัยนี้ผู้ที่จะดูเป็นแนวทางได้ คือบรรดาหัวข้อต่างๆ ตามสารบัญ แต่จะ เก็บทั้ง
หมดไม่ได้เพราะหัวข้อของเรามีจุดมุ่งหมายมากกว่า จะสรุปได้ลง หัวข้อที่จะสรุปได้ คือบทที่ 2
สถานที่ตั้งและองค์ประกอบด้านกายภาพ บทที่ 3 ประวัติชุมชน บทที่ 4 ลักษณะประชากรบทที่ 5
อาชีพฐานะทาง เศรษฐกิจ

สุปรียา ควระเดชะคุปต์ และคณะ (2527) ได้กล่าวถึง วัตถุประสงค์ของการวิจัยว่า เพื่อต้องการทราบถึงปัจจัยทาง เศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อความปรารถนาที่จะย้ายถิ่นของชาวชนบทในเขตพื้นที่ยากจน จังหวัดร้อยเอ็ด และต้องการทราบถึง ระดับ และทิศทางของปัจจัยดังกล่าว ต่อความปรารถนาที่จะย้ายถิ่นในการวิเคราะห์ข้อมูลสถิติทางสถิติ คือ วิธีการจำแนกประเภท (DISCRIMNANT ANALYSIS) จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความปรารถนาที่จะย้ายถิ่นของชาวชนบทในเขตพื้นที่ยากจนเรียงตามความสำคัญคือ การรู้จักสถานที่ที่จะย้าย การรู้จักวิธีย้าย ค่าใช้จ่ายในการย้ายถิ่น การคาดหวังว่าจะได้อะไรที่ทำได้เมื่อย้ายไป การทราบเรื่องเกี่ยวกับการย้ายถิ่นความแตกต่างระหว่างรายได้ที่แท้จริงในเมืองและในชนบท ระดับการศึกษา รายได้สุทธิที่คาดว่าจะ ได้จากการย้ายถิ่นและมีประสบการณ์เคยย้ายถิ่นในอดีต และได้กล่าวถึง การย้ายถิ่นว่า หัวหน้าครอบครัวจะมีอิทธิสูงในการตัดสินใจและให้ความเห็น เรื่องการย้ายถิ่นวิธีการย้ายจะชวนกันไปเป็นกลุ่มและลักษณะการย้ายเป็นแบบชั่วคราวในจำนวนตัวอย่างที่ศึกษาพบว่า มีผู้ไม่ปรารถนาจะย้ายถิ่นจำนวนมากว่าผู้ที่ต้องการย้ายโดยมีเหตุผลสำคัญคือ ช่วยงานทางบ้าน ไม่ต้องการเสี่ยง และ ไม่มีค่าใช้จ่ายพอสำหรับการย้ายถิ่นสำหรับผู้ที่ย้ายถิ่นส่วนใหญ่นี้ให้เหตุผลว่าสามารถมีรายได้เพิ่มขึ้นกว่าเดิมสภาพการย้ายที่ผ่านมานานช่วง 10 ปี พบว่ามีผู้ปรารถนาจะย้ายถิ่นใน 5 ปี ก่อนมากกว่าผู้ที่เคยย้ายเมื่อ 10 ปีก่อนและปัจจุบัน และส่วนใหญ่ต้องการย้ายเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ รองลงมาคือ เมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ได้กล่าวถึงปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อการต้องการย้ายถิ่นมี 2 ตัวแปรคือ

1. ระดับการศึกษา บุคคลที่มีการศึกษาน้อยคือ ค่ากว่าประณม 4 จะต้องการย้ายถิ่นมากกว่า

2.อายุ ผู้ที่ต้องการย้ายถิ่นส่วนใหญ่อายุระหว่าง 13-25 ปี(ในงานวิจัยบอกว่ามี 3 ตัวแปร แต่ที่เขียนอธิบายไว้มีเพียง 2 ข้อ)

อร กิ่งแก้ว (2522) เห็นว่าปัจจัยที่ทำให้การเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมเดิมคือ

1.ผู้นำการเปลี่ยนแปลง CHANG AGENT สามารถวางแผนเก่งถ่ายทอดข่าว รู้ชำนาญ การเผยแพร่ เข้าใจสื่อที่จะใช้ติดต่อ

2. สิ่งคิดใหม่ที่ดีทำได้จริง ไม่ยากประหยัด เหมาะสมกับสิ่งที่มีอยู่ในสังคม
3. ผู้รับการเปลี่ยนแปลงสามารถรับข่าวทัศนคติใหม่
4. สภาพสังคมและวัฒนธรรมเดิมต้อง เอื้ออำนวยต่อการยอมรับวัฒนธรรมใหม่อย่างไร
ตลอดจนตามเรื่องบางประการของคนในสังคม
5. สมรรถภาพในการดำเนินงานของสถาบันที่เกี่ยวข้อง

อภิชาติ จัรัสถทิรงค์ (2521) ได้ชี้แจงคำจำกัดความในงานวิจัยเรื่อง " RECONT
MIGRANTS IN BANGKOK METROPOLIS (CHAMRATRITHIRONG, 1980) ดังนี้
ADJUSTMENT หมายถึง การปรับตัวเฉพาะตัวบุคคลในสิ่งแวดล้อมใหม่
ASSIMILATION หมายถึง ความมีความสัมพันธ์กับคนใหม่ของผู้อพยพ เช่น กับชาว
เมืองรวมทั้งการเรียนรู้บทบาทใหม่ ๆ NORM และประเพณีของชาวเมือง ซึ่งทำให้เกิดแบบแผน
พฤติกรรมใหม่

INTEGRATION หมายถึง การที่ผู้อพยพมีโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจเหมือน
ชาวเมือง

อุดม สมบูรณ์ (2533) สรุปว่า การวิจัยมีจุดประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไป ของนิคม
สภาพปัญหาความสนใจและความต้องการการศึกษาที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพเพื่อประเมินความ
สนใจและความต้องการเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพของสมาชิกนิคม การ
วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงสำรวจ (SURVEY RESEARCH) ร่วมกับการวิจัยเอกสาร (DOCUMENTARY
RESEARCH)

ผลการวิจัย นิคมสร้างตนเองลำน้ำน่านตั้งเมื่อ 12 พฤษภาคม 2507 ในท้องที่เขตอำ
เภอเมืองและอำเภอท่าปลา จังหวัด อุตรดิตถ์ เพื่อรับประชาชนที่อพยพจากบริเวณน้ำท่วมเหนือ
เขื่อนลิริกิดี้ปัจจุบันมีประชาชนอาศัยอยู่ 3,298 ครอบครัว สภาพทั่วไปของนิคมได้รับการช่วย
เหลือและสนับสนุนด้าน บังคับพื้นฐานในชีวิตประจำวันเช่น สระน้ำ ทำนบกั้นน้ำ การชลประทาน
การประปา ไฟฟ้า เส้นทางคมนาคม การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ และสินเชื่อเพื่อการผลิตจาก

หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐบาล ภาคเอกชน และสถาบันต่างประเทศอยู่ในระดับที่เพียงพอสภาพ
ปัญหาเกี่ยวกับผลผลิตการปลูกพืชไร่และพืชสวนมีปริมาณผลผลิตต่อไร่ตกต่ำมากเกิดจากสภาพพื้นที่
ที่ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ตามธรรมชาติ เนื่องจากพื้นที่เป็นที่ลาดเขามี ความชันสูง ประกอบกับ
สภาพป่าเสื่อมโทรม ไม่มีต้นไม้อายุและชาติพืชคลุมดิน

อาชีพการเลี้ยงปลุกสัตว์พบว่าการเลี้ยงโค กระบือ และ ไก่พื้นเมืองเป็นอาชีพที่สมาชิก
นิคมสนใจมากมีปัญหาเรื่องขาดเงินทุนและขาดแคลนทุ่งหญ้าสำหรับสัตว์ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องได้
จัดการศึกษาและฝึกอบรมแก่สมาชิกนิคมต่างๆ เช่น จัดศูนย์สาธิต จัดเจ้าหน้าที่แนะนำความรู้
และวิธีแก้ไข นำสภาพปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่เข้าประชุมเพื่อหาแนวทางการแก้ไขสภาพปัญหา

พัทธา สายหู กล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในระบบความสัมพันธ์ของบุคคลที่อยู่รวม
กันในสังคมการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดด้วยคำในลักษณะต่างๆของวิถีการดำรงชีวิตหรือเรียกสั้นๆ
ว่าการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ได้แก่ การรับเอาวิถีการแบบอย่างชีวิต ความเป็นอยู่เช่น
เรื่อง อาหารการกิน การแต่งกาย การพักผ่อนหย่อนใจ ฯลฯ นั้น ไม่ถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลง
ทางสังคม เว้นเสียแต่ว่าการเปลี่ยนแปลงทาง วัฒนธรรมนั้นได้มีผลสะท้อนทำให้เกิดการ
เปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของบุคคลแตกต่างกันไปจากที่เคยเป็นมาแต่เดิมเท่านั้น

สรุปว่าผู้ที่จะ เปลี่ยนแปลงนั้นมี 3 ลักษณะด้วยกัน

1. เป็นผู้ที่พอใจในสังคมและวัฒนธรรมเดิมไม่มีความกระตือรือร้นที่จะยอมรับหรือ
เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม
2. เป็นผู้ที่ยากจะ เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมแต่ไม่สามารถจะ เปลี่ยนแปลงอย่างใดต้องให้
คนนำ หรือมีผู้นำการ เปลี่ยนแปลง
3. กลุ่มผู้ที่พร้อมจะ เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเกิดความขัดข้องทางวัฒนธรรมหรือได้รับการ
ชี้นำ

Casbell, Rex R. and Johnson M. Daniel. 41, 1 (1976), 127-145

อ้างอิง Comay 1974. ว่ากระบวนการปรับตัวของผู้ย้ายถิ่นเมื่อย้ายไปอยู่ในถิ่น

ปลายทางว่า กระบวนการปรับตัวของผู้ย้ายถิ่นต่อสภาพแวดล้อมใหม่นั้น จะมีอยู่ตลอดเวลา และผู้ย้ายถิ่นที่เข้าไปอยู่ในท้องถิ่นปลายทาง เป็นระยะเวลาานาน หรือ เป็นผู้ที่ไม่ต่อต้านต่อสภาวะแวดล้อมใหม่ จะมีแนวโน้มการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมดังกล่าว และในขณะเดียวกันจะทำให้ความคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมเก่าก่อนการย้ายถิ่นหมดไป

Gehmacher (1974)

แบ่งขบวนการปรับตัวเป็น 3 ขั้นตอน

1. เป็นขั้นที่ผู้ย้ายถิ่นปรับตัวเอง (Adaptation) ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของงานที่ทำ (Working environment)
2. เป็นขั้นการปรับตัวเอง (Adaptation) ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมท้องถิ่นปลายทาง เช่น การใช้ภาษา กิจกรรมในเวลาว่าง กิจกรรมต่างๆ รวมถึงรูปแบบของการบริโภคและลักษณะวิถีชีวิตประจำวัน
3. สามารถใช้ภาษาพื้นเมืองของคนในท้องถิ่นปลายทาง ได้คล่อง มีวิถีชีวิตเหมือนกับคนส่วนใหญ่นในสังคมโดยไม่ปรากฏให้เห็นถึงลักษณะวัฒนธรรมเดิมของผู้ย้ายถิ่น มีความตั้งใจที่จะอยู่ในท้องถิ่นปลายทางอย่างถาวร.

Jansen, Clifford J. (1960)

การย้ายถิ่นของบุคคลนั้นทำให้เกิด การเปลี่ยนแปลงแบบแผน พฤติกรรม เช่น ลักษณะบรรทัดฐานที่เคยปฏิบัติ ในสภาวะการณต่างๆ ของสังคม การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ทำให้เกิดภาวะกดดันและความตึงเครียดทั้งในด้านจิตใจ เศรษฐกิจ สังคมต่อผู้ย้ายถิ่น การทำให้ภาวะการณเหล่านี้หมดไป เรียกว่า "การปรับตัว" ดังนั้นการปรับตัวเองของผู้ย้ายถิ่น คือภาวะการเปลี่ยนแปลงที่ผู้ย้ายถิ่นแต่ละคนพยายามที่จะดำเนินชีวิตในท้องถิ่นที่ตนย้ายเข้าไปด้วยการมีสัมพันธ์กับสมาชิกอื่นๆ ในสังคมนั้นในลักษณะที่สร้างความพอใจให้เกิดแก่คนเหล่านั้นทำให้ความต้องการขั้นพื้นฐานต่างๆ ของคนได้รับการตอบสนองอย่าง เพียงพอทำให้คนสามารถรับผิตชอบในบทบาทที่

สำคัญของคนได้อย่างสมบูรณ์ และสามารถที่จะคงไว้ซึ่งลักษณะของคน ตลอดจนความมั่นคงในตัวเอง

Joginder Keemar (1967)

ศึกษาพบว่า ประมาณร้อยละ 75 ของประชากรผู้ย้ายถิ่นมีสาเหตุเนื่องมาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ

Lin William T. (1960)

กล่าวถึงการปรับตัว โดยทั่วไปแนวความคิดเกี่ยวกับการปรับตัว และผลผสมผสานกลมกลืน ใช้ความหมายเดียวกันคลุมเกี่ยวกับ

1. การยอมรับหรือปฏิเสธ เกี่ยวกับการศึกษาค่านิยมของคนในท้องถิ่นที่ผู้ย้ายถิ่นได้ย้ายไปอยู่

2. การยอมรับหรือปฏิเสธในคุณค่าทางประเพณีของท้องถิ่นที่ผู้ย้ายถิ่นได้ย้ายเข้าไปอยู่

3. ขนาด การเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคมในชุมชนท้องถิ่นปลายทาง

4. ระดับ ของความรู้สึกรักใคร่หรือการแสดงตน ของผู้ย้ายถิ่นเข้าไปเป็นสมาชิกของสังคมท้องถิ่นปลายทาง

PARK, ROBERTH. (1928)

กล่าวว่า การผสมผสานทางวัฒนธรรมคือกระบวนการสอดแทรกระหว่างกัน และการเชื่อมตัวเข้าหากัน ทำให้บุคคลและกลุ่มชนได้มีการแสวงหาความทรงจำ ความซาบซึ้งและทัศนคติของบุคคลและกลุ่มชนอื่น มีส่วนร่วมในประสบการณ์และประวัติศาสตร์นำบุคคลและกลุ่มชนเหล่านั้นไปสู่สภาพชีวิตวัฒนธรรมร่วมกัน

SALE, L.L. AND E.W. LEE (1972)

กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อสมคูลย์ของธรรมชาติ ได้ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบ ทั้งให้คนและให้โทษอาจเป็นผลกระทบทางตรงหรือทางอ้อม ซึ่งอาจเกิดขึ้นชั่วคราวหรืออยู่ถาวรแล้วแต่ขนาดและความรุนแรงของผลกระทบนั้น ซึ่งจะนำไปสู่ปัญหาความเสื่อมทรามของคุณภาพสิ่งแวดล้อม และอันตรายต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ในปัจจุบันมนุษย์กำลังเผชิญกับอันตรายหรือปัญหาอันเนื่องมาจาก การกระทำของตนเอง ซึ่งมีแนวโน้มว่าจะทวีความรุนแรงขึ้นเป็นลำดับ ถ้าไม่มีการป้องกันและแก้ไขให้ถูกต้อง จึงสนใจปัญหาสิ่งแวดล้อมกันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหประชาชาติถือว่า คุณภาพสิ่งแวดล้อมและการแก้ไขปัญหาล้างแวดล้อมเป็นเรื่องที่ต้องสนใจ และแก้ไขโดยรีบด่วน

SCOPE. (1972) และ LUDWIG, H.F. (1979)

ได้จำแนกทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและคุณค่าต่างๆที่มีต่อมนุษย์เป็น 4 ระดับคือ

ก. ทรัพยากรด้านกายภาพ(PHYSICAL RESOURCES) ของระบบนิเวศ ในพื้นที่อาจถูกกระทบกระเทือนจากโครงการ

ข. ทรัพยากรด้านนิเวศวิทยาหรือทางชีวภาพนอกเหนือจากมนุษย์ในระบบนิเวศและ เป็นผลสืบเนื่องมาจาก ความสัมพันธ์ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรทางกายภาพ อันเนื่องมาจากโครงการ

ค. คุณค่าการใช้ประโยชน์ ของมนุษย์ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจ และมาตรฐานการดำรงชีวิตของมนุษย์

ง. คุณค่าต่อคุณภาพของชีวิต

(อ้างใน เลอลักษณ์ รัตนรักษ์)

ที่ตั้งและองค์ประกอบด้านกายภาพ

2.1 ที่ตั้งของชุมชน

การศึกษาในโครงการนี้เป็นการศึกษาเฉพาะผู้อยู่อาศัยในเรือนแพ ในบริเวณอ่างเก็บน้ำ เขื่อนสิริกิติ์ที่ตั้งของชุมชนคือเรือนแพที่อยู่ในเขต 3 ตำบลของอำเภอท่าปลา ได้แก่ ตำบลท่าปลา หน่วยศึกษาคือแพบ้านท่าเรือ ตำบลผาเลือด หน่วยศึกษาคือแพท่าปลาเก่า ตำบล นางพญาหน่วยศึกษาคือ แพบ้านห้วยด้า

2.1.1 บ้านท่าเรือจัดตั้งเมื่อเดือนพฤษภาคม 2528 โดยแยกจากหมู่บ้านท่าแพกุ่มหมู่ที่ 2 ตำบลท่าปลา อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ เนื่องจากได้มีการก่อสร้างเขื่อนสิริกิติ์ เมื่อปี พ.ศ. 2510 เมื่อเขื่อนแล้วเสร็จเรียบร้อยแล้วได้มีราษฎรจากหลายจังหวัด มาอาศัยอยู่ใกล้กับอ่างเก็บน้ำท้ายเขื่อนดิน เพื่อทำการประมง ได้มีการสร้างบ้านเรือนอยู่อย่างถาวร และมีการสร้างเรือนแพอยู่ในอ่างเก็บน้ำเป็นกลุ่มๆ กลุ่มละประมาณ 20 แพบ้าง 7-8 แพบ้าง และกระจายอยู่เป็น 1 และ 2 แพ

บ้านท่าเรือเป็น 1 ใน 10 ของหมู่บ้านตำบลท่าปลา หรือเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า เขื่อนดินช่องเขาขาด เป็นหมู่บ้านที่ 9 อยู่ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 47 กิโลเมตร เดินทางตามถนนหลวง หมายเลข 1045 ออกจากตัวจังหวัดอุตรดิตถ์ ถึงหลักกิโลเมตรที่ 30 เลี้ยวซ้ายแยกเข้าอำเภอท่าปลา ระยะทาง 14 กิโลเมตร เดินทางต่อไปอีกตามถนนลูกรังระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตรถึงบ้านท่าเรือ

2.1.2 แพท่าปลาเก่า ท่าปลาเก่าในความหมายคือ สุดถนน ที่เคยเป็นเส้นทางเข้าสู่อำเภอท่าปลาก่อนการสร้างเขื่อนสิริกิติ์ เมื่อเขื่อนเสร็จเรียบร้อยแล้วระดับน้ำสูงขึ้นถนนก็จมอยู่ใต้น้ำ ส่วนที่ยังเหลืออยู่ประมาณ 2 กิโลเมตร สุดถนนจึงกลายเป็นท่าติดต่อกับมาค้าขายไปมาหาสู่กันกับชุมชนอื่นๆในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ มีเรือนแพที่อยู่รอบๆอ่างบริเวณท่าปลา

เก่าจำนวน 16 ครอบครัวยรวม 27 หลัง ทั้งหมดขึ้นอยู่กับตำบลผาเลือดแพที่อยู่อาศัยจะหันหน้า
แพออกสู่ลำน้ำ ด้านหลังแพหันเข้าชนตะหลัง ไม่มีทางออกด้านหลัง เพราะการติดต่อกันจะใช้เรือ
แพอย่างเดียว มีแพค้าขายเครื่องอุปโภคบริโภคอยู่ 2 แพ

2.1.3 บ้านห้วยดำ หมู่ที่ 4 ตำบลนางพญา เดิมขึ้นอยู่กับจังหวัดน่าน (เมื่อปี พ.ศ
2466 ได้โอนอำเภอท่าปาลามาขึ้นอยู่กับจังหวัดอุตรดิตถ์) ยังมีประชาชนชาวจังหวัดน่านไปมา
หาสุกันอยู่บ้าง แม้จะต้องเดินทางข้ามเขาเป็นเวลา ประมาณครึ่งวันก็ตามเมื่อมีการสร้าง เขื่อน
สิริกิติ์ขึ้นแล้วประชาชนอพยพกันขึ้นมาอยู่บนที่สูงทำให้มีประชากรหนาแน่นขึ้น และส่วนหนึ่งก็สร้าง
เรือนแพเป็นที่อยู่อาศัย

2.2 อาณาเขตของหมู่บ้าน

2.2.1 บ้านท่าเรือ

1) เขตติดต่อ

ทิศเหนือ จรดบ้านน้ำพร้าว หมู่ที่ 1 ตำบลนางพญา

ทิศใต้ จรดบ้านท่าวังใบรง หมู่ที่ 2 ตำบลจรัล

ทิศตะวันตก จรดอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์

ทิศตะวันออก จรดบ้านเสีเสียด หมู่ที่ 10 ตำบลจรัล

2) ขนาดของพื้นที่

บ้านท่าเรือ มีพื้นที่ครอบคลุมเนื้อที่ประมาณ 200 ไร่ แยกเป็นที่อยู่อาศัยประ
มาณ เนื้อที่ทำกิน 1ไร่ นอกจากนั้นยังมีอีกจำนวน ครอบครั
อาศัยอยู่บ้านแพนอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์

2.2.2 บ้านท่าปลาเก่า

?

2.2.3 บ้านท้ายค้ำ

1) เขตติดต่อ

ทิศเหนือ จรดบ้านบึงหลวง หมู่ที่ 1 ตำบลท่าบลา

ทิศใต้ จรดอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ หมู่ที่ 9 ตำบลท่าบลา

ทิศตะวันออก จรดอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์

ทิศตะวันตก จรดบ้านน้ำป่าคา หมู่ที่ 2 ตำบลนางพญา

2) ขนาดของพื้นที่

บ้านท้ายค้ำมีพื้นที่ครอบคลุมเนื้อที่จำนวน 1,700 ไร่เป็นที่ทำการเกษตร
ประมาณ 700 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา และมีชาวบ้านอีกจำนวนหนึ่งอาศัยอยู่ในเรือน
แพจำนวน เรือนแพ

2.3 สภาพทางสังคม

2.3.1 บ้านท่าเรือ เป็นหมู่บ้านใหม่มีคนจากหลายจังหวัดอพยพเข้าไปอยู่อาศัย มีถนน
ดินลูกรังใช้ เป็นเส้นทางติดต่อกันภายนอกเพียง เส้นทางเดียวเท่านั้น ทั้งผู้คนยังไม่มีความสัมพันธ์
กันที่พูดกันจึงทำให้มีการติดต่อกันระหว่างชาวบ้านน้อยมาก

2.3.2 บ้านท่าปลาเก่า

2.3.3 บ้านห้วยคำ

บ้านห้วยคำ มีประชากรรวม 463 คน เป็นชาย 223 คน หญิง 238 คน ลักษณะของครอบครัวเป็นทั้งครอบครัวเดี่ยว และครอบครัวขยาย ประชากรส่วนมากเป็นคนไทยภาคเหนือ เพราะพื้นที่เดิมเป็นคนไทยที่ขึ้นกับจังหวัดน่านเมื่อเปลี่ยนเขตการปกครอง ประชากรได้ย้ายมาขึ้นอยู่กับห้วยคำ หมู่ที่ 4 ตั้งแต่ 14 กันยายน 2521

ลักษณะการตั้งบ้านเรือน

และมีกระจายลงไปตั้งที่อยู่อาศัยเป็นเรือนแพในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์เป็นกลุ่มๆจำนวน เรือนแพ
ครอบครัว

- กลุ่มเหนือน้ำ สร้างเรือนแพอยู่ใต้อ่างระหว่างซอกเขารวมจำนวน เรือนแพ
ส่วนใหญ่มักอาศัยทำไร่และหาปลา

- กลุ่มใต้ สร้างเรือนแพเรียงรายอยู่ริมฝั่งน้ำจำนวน แพ ทำไร่ข้าวโพดและหา
ปลา

การติดต่อคมนาคม บ้านห้วยคำติดต่อกับชุมชนในเมืองโดยทางเรือใช้เวลาเดินทาง
ประมาณ ชั่วโมง

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนที่ส่ง เกิดพบมีการเคลื่อนย้ายอยู่เป็นประจำ

ชาวแพจะสร้างเรือนแพเป็นหลังเล็กๆ(ส่วนใหญ่)มีห้องนอน 1 ห้องมีชานค้ำหน้า นั่ง
พักผ่อนรับประทานอาหาร ฯลฯ เรียงรายอยู่รอบๆขอบอ่างเก็บน้ำเป็นกลุ่มครอบครัวมีระยะห่างกันมากบ้างน้อย
บ้าง ขึ้นอยู่กับระดับน้ำในอ่างด้วยเพราะ เรียงรายใกล้กันเวลาน้ำลดแพจะ เกยกันและ ลื่นลง ไม่ได้ทำให้
แพค้างบดได้ แพที่ทำการศึกษาได้แบ่งเป็นกระจุกใหญ่ๆ ได้ 3 กระจุก คือบริเวณบ้านท่าเรือ บริเวณท่า
ปลาเก่าและบ้านห้วยคำ

อ่างเก็บน้ำเหนือเขื่อน

จากคำบอกเล่าพบว่าน้ำในอ่างเก็บน้ำเหนือเขื่อนสิริกิติ์มีปริมาณมากที่สุดในช่วงของ
การสร้างเขื่อนเสร็จใหม่ๆ ประมาณปี พ.ศ. 2517-2518 าค่อยจากนั้นน้ำจะลดลงเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบัน

จากรการพูดคุยกับชาวแพพบว่าปลาในอ่างเก็บน้ำก็ลดลงเรื่อยๆตามลำดับ มีหลายสาเหตุด้วยกันได้แก่ ระดับน้ำลดลง, การใช้ระเบิดจับปลา, ปริมาณคนจับปลามากขึ้น, เครื่องมือที่ใช้จับปลาทันสมัยขึ้น

น้ำที่ใช้อุปโภคบริโภค

ชาวแพเชื่อว่าน้ำที่อยู่บริเวณพจนสามารถใช้อาบและชำระล้างได้ทุกประเภท ส่วนน้ำดื่มจะต้องพวยเรือออกไปตกในบริเวณกลางอ่างน้ำใหญ่ๆ ห่างจากแพประมาณ 300 เมตร หรือมากกว่านั้น มีบางแพรองน้ำฝนใช้ดื่มกิน ชาวแพตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับน้ำใกล้ๆแพต้องสกปรกแน่ เพราะเกิดจากการชำระล้างและการขับถ่าย ชาวแพจำนวนหนึ่งเชื่อสนิทว่าน้ำบริเวณพจนแพเสียแน่ๆ เพราะปลาที่เลี้ยงไว้ในกระชังยังตาย ประมงก็ไม่สามารถช่วยได้

โดยสรุป ชาวแพมีปัญหาน้ำดื่มมาก นอกจากน้ำฝนแล้ว ต้องพวยเรือออกไปไกลเข้าทุกวัน สำหรับน้ำอุปโภคชาวแพบอกว่าพอแก้ปัญหาได้

บทที่ 4

วิธีการศึกษา

ในบทนี้จะกล่าวถึงระเบียบวิธีการศึกษาวิจัยซึ่งแยกออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ๆ คือ

1. แบบแผนการวิจัยของโครงการซึ่งบอกถึงตัวแปรต่างๆของการศึกษา
2. แบบแผนและระเบียบวิธีการสร้างเครื่องมือ
3. วิธีการศึกษาภาคสนาม

แบบแผนการวิจัย

เนื่องจากโครงการวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะทราบวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชุมชนชาวแพในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ว่าเป็นอย่างไร รวมถึงด้านเศรษฐกิจ และสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางสังคมลักษณะอื่นๆของบุคคลอย่างไร ฉะนั้นตัวแปรของการศึกษาจึงมีดังนี้

1. ตัวแปรวิถีชีวิต

วิถีชีวิต คือตัวแปร ที่ต้องการศึกษา เพราะวิถีชีวิตเป็นผลผลิต ของอิทธิพลทางสังคมวัฒนธรรมและบุคคลที่มีต่อการบุคคลตั้งแต่เกิด

ดังนั้นพอจะตั้งข้อสมมติฐานได้ว่า วัฒนธรรมของสังคมที่ต่างกัน จะมีผลต่อระบบวิถีชีวิตต่างกัน ตามแนวคิดทฤษฎีของ ?

2. ตัวแปรประเภทภูมิหลัง

โดยแนวคิดที่ว่า ความคล้ายกันทางด้านวัฒนธรรม ระบบทางสังคม ชนชั้น การศึกษา เพศ อาชีพ ศาสนา ฯลฯ เป็นตัวแปรสำคัญในการย้ายถิ่น มาทำมาหากินในอ่างเก็บน้ำ ฯ ตัวแปรทางภูมิหลัง จึงถือเป็นตัวแปรอิสระดังนี้

2.1 ชาวเมืองอื่น ชาวเมืองอื่นหมายถึงผู้ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดอื่นๆและมา ทำมาหากินในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ โดยมาจากภาคเหนือ (จังหวัด ?) ภาคกลาง (จังหวัด ?) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (จังหวัด ?) ฯลฯ

2.2 ระดับการศึกษา

2.3 อาชีพ มีทั้งชาวไร่ ชาวนา กรรมกร ค้าขาย ลูกจ้าง ช่างฝีมือ และ ฯลฯ

2.4 อายุ ตั้งแต่ ? ปี ถึง ? ปี

2.5 รายได้ ตั้งแต่ ? บาท ถึง ? บาท

2.6 ศาสนา พุทธ

2.7 เพศ ชาย-หญิง

3. ตัวแปรอิสระอื่นๆ

ตัวแปรอื่นๆด้านพฤติกรรมและทัศนคติเฉพาะ เรื่องซึ่งมีความสัมพันธ์และสอดคล้องกันในการดำรงชีวิตในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ ได้แก่

- 3.1 ทัศนคติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัว
- 3.2 ทัศนคติเกี่ยวกับลักษณะที่พึง ประ เกษของบุคคล
- 3.3 ทัศนคติเกี่ยวกับการดำรงชีพ
- 3.4 ทัศนคติเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ
- 3.5 ทัศนคติและทัศนภาพเกี่ยวกับความยากจน
- 3.6 ทัศนคติและทัศนภาพเกี่ยวกับการใช้อำนาจทางการเมือง/การปกครอง
- 3.7 ทัศนคติและความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา
- 3.8 พฤติกรรมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัว
- 3.9 พฤติกรรมเกี่ยวกับด้านความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ
- 3.10 พฤติกรรมด้านศาสนาและความเชื่อทางไสยศาสตร์

แบบแผนการสร้าง เครื่องมือ/การทดสอบ

ส่วนที่สำคัญที่สุดของการสร้าง เครื่องมือที่จะใช้ศึกษาวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชุมชนชาวแพในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์นี้ นอกจากตัวผู้วิจัย ผู้ช่วยผู้วิจัยและที่ปรึกษาแล้วยังประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. จัดโปรแกรมการฝึกอบรมการเก็บข้อมูลและภูมิปัญญาชั้น ณ ศูนย์สารนิเทศวิทยาลัยครูตรังระหว่างวันที่ 17-19 กันยายน 2533 เพื่อเตรียมพร้อมให้กับผู้ช่วยผู้วิจัย
2. การกำหนดกฎเกณฑ์ของ เครื่องมือ

3. การทดสอบเครื่องมือกับผู้เข้าร่วมประชุมอบรมนอกจากผู้ช่วยผู้วิจัยอีกรวม 80 คน
4. การส่งผู้ช่วยผู้วิจัย 2 คน ออกไปทดลองใช้เครื่องมืออยู่ในชุมชนชาวแพ เป็นเวลา 25 วัน ระหว่างวันที่ 2-26 ตุลาคม 2533 โดยใช้ชีวิตอยู่ในเรือนแพร่วมกับชาวแพ
5. ทำการวิเคราะห์เนื้อหา (CONTENT ANALYSIS) จากข้อมูลที่รวบรวมได้และหนังสือที่เกี่ยวข้องอีกจำนวน ? เล่ม
6. การประชุมปรับปรุง เครื่องมือ
7. หลักเกณฑ์ที่ใช้เพื่อการศึกษาจุดหมายปลายทางได้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มรวม ? ข้อ

วิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัยภาคสนามในโครงการนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชุมชนชาวแพในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ในส่วนที่อยู่เขตจังหวัดอุตรดิตถ์จำนวน ? เรือนแพ ซึ่งประกอบด้วยลักษณะเฉพาะตัวของผู้ร่วมวิจัย ผู้ช่วยผู้วิจัย เครื่องมือแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่าง วิธีก่อนดำเนินการเก็บข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล เป็นแบบสอบถามประกอบด้วย ? ส่วน จำนวน ? ชุด ซึ่งประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับทัศนคติและพฤติกรรมในเรื่องต่างๆ เช่น

รวมทั้งการสังเกต การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ และการประชุมกลุ่มย่อย

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้แก่ผู้อยู่อาศัยและทำมาหากินในเรือนแพทั้งชายและหญิง ในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์จำนวนทั้งสิ้น ? คน

กลุ่มตัวอย่างมีอาชีพต่างกันได้แก่ ชาวประมง กรรมกร ค้าขาย เล็กน้อยและอื่นๆ โดยมีเงื่อนไขเพียงประการเดียวคือ ต้องพักอาศัยอยู่ในเรือนแพในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ มีความรู้ภาษาถิ่นส่วนหนังสือออกเป็นหัวหน้าครอบครัว หรือ

วิธีดำเนินการเก็บข้อมูล

วิธีดำเนินการเก็บข้อมูลแบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอน คือ การสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งจะบอกได้ว่าเก็บข้อมูลมาจากใคร ที่ไหน และเมื่อไร และบอกได้ว่า ได้ข้อมูลมาโดยวิธีใด

คณะผู้ช่วยผู้วิจัยประกอบด้วยอาจารย์ที่จบการศึกษาระดับปริญญาโททางสังคมศาสตร์

๓ คน ปริญญาโททาง ๓ คน นักศึกษาระดับปริญญาตรี เอกว่าคผลและการประถมศึกษา ๒ คน

จุดเน้นในการตอบแบบสอบถามและ ได้สัมภาษณ์ให้ผู้ตอบ ตอบด้วยความรู้สึกนึกคิดจริงๆปราศจากข้อสงสัยกังวล หรือหาคากลัวใดๆ การเก็บข้อมูลอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้ที่ของศูนย์วิจัยอย่างใกล้ชิดจึงทำให้เชื่อมั่นได้ว่ามีความถูกต้องอยู่สูง

การเก็บข้อมูลจะดำเนินการอยู่ระหว่าง เดือนตุลาคม-พฤษภาคม 2533 เดือน

2534 เดือน ๓ 2534

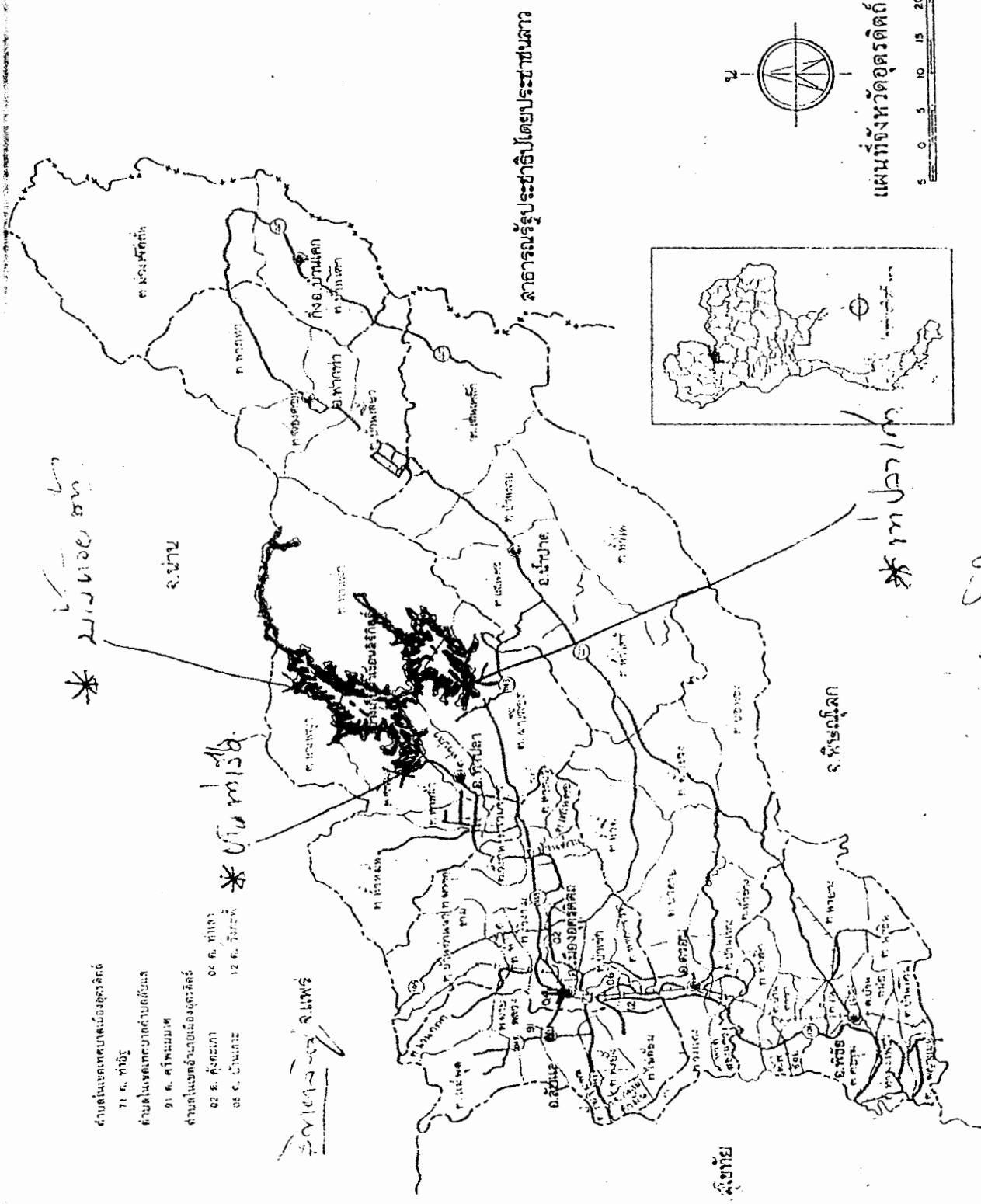
การวิเคราะห์ข้อมูล

จุดประสงค์ของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เพื่อการศึกษาวิจัยวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชุมชนชาวแพนอ่าง เก็บน้ำ เชื้อนสิริกิติ์ ฉะนั้นการวิเคราะห์ข้อมูลในโครงการนี้จึงแบ่งออกตามตัวแปร เป็น 2 ส่วน คือ

1. ส่วนแรกเป็นการวิเคราะห์โครงสร้างของวิถีชีวิต ของชุมชนชาวแพนอ่างอาศัยอยู่ในอ่างเก็บน้ำ เชื้อนสิริกิติ์

2. ส่วนที่สอง เป็นการวิเคราะห์ถึงภูมิปัญญาของชุมชนชาวแพนอ่างการดำรงชีวิตในอ่างเก็บน้ำ

- จำนวนเขตเทศบาลเมืองสุราษฎร์ธานี 71 เขต
- จำนวนเขตเทศบาลตำบล 91 เขต
- จำนวนเขตอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี 02 เขต
- จำนวนเขตอำเภอ 12 เขต

แผนที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี (69)

0 5 10 15 20 25 กม.

* จ.นครศรีธรรมราช

* ม.เมืองสุราษฎร์ธานี

จ.นครศรีธรรมราช

จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ลาออกรับราชการไปโดยประชาชนลาว

แบบบันทึกข้อมูล ชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนชาวแพ

1. ชื่อผู้ให้ข้อมูล..... เพศ..... อายุ..... ปี
2. ที่อยู่ (เลขที่ต. - บริเวณที่ตั้งต.).....
.....
3. การศึกษา.....
4. สัมภาษณ์ วัน เวลา สถานที่.....
.....

งานเสริมธุรกิจ

5. อาชีพปัจจุบัน ประมง
 รับจ้าง
 ค้าขาย
 ทำไร่
 ทำนา
 อื่น ๆ (ระบุ).....
6. รายได้/เดือน.....
7. รายจ่าย/เดือน.....
8. ภูมิลาเนาเดิม.....
9. อาชีพเดิม.....
10. มาอยู่ที่นี้เมื่อใด.....
11. เหตุที่มาอยู่ที่นี้.....
12. ถัดออกจากหรือชั่วคราว..... เพราะเหตุใด.....
.....

13. จำนวนสมาชิกในเขต.....คน
ความสัมพันธ์กับหัวหน้าครอบครัว.....
.....
14. การสร้างที่อยู่อาศัย
วัสดุในการสร้าง.....
.....
จำนวนห้องในเขต.....
สิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ในเรือนเขต (เช่น เล้าหมู เล้าไก่ ฯลฯ).....
.....
สร้างถาวรหรือชั่วคราว.....
ลักษณะการใช้พื้นที่ในเขต.....
.....
15. ลักษณะการรวมกิจกรรมกับชุมชน.....
.....
.....
16. การแต่งกาย.....
17. ภาษาที่ใช้.....
18. แผนของร้านค้าแห่งของเขต

19. กระบวนการปรับตัวและภูมิคุ้มกันของชาวเต

- การแปรรูปสัตว์น้ำที่หาได้.....
-
- การเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำเพื่อเศรษฐกิจ.....
-
- การพัฒนาเครื่องมือในการจับสัตว์น้ำ.....
-
- การเพิ่มรายได้ เช่น เลี้ยงสัตว์บก ทำไร่.....
-
- สุขภาพอนามัย.....
-
- อื่น ๆ (ระบุ).....
-

20. บันทึกข้อสังเกตอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

(ลงชื่อ)

.....

.....

.....

ศูนย์วิจัยและบริการการศึกษา
วิทยาลัยครูสุพรรณบุรี สหวิทยาลัยล้านนา

ข้อมูลทั่วไปผู้กราบเรียน

1. ชื่อวิทยากร (ปราชญ์ชาวบ้าน).....
2. ที่อยู่.....
3. สถานที่เก็บข้อมูล.....
4. ประวัติส่วนตัว (ครอบครัว)
 - เกิดที่บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....
จังหวัด.....อายุ.....ปี
 - ชื่อบิดา.....อาชีพ.....
 - ชื่อมารดา.....อาชีพ.....
 - มีพี่น้อง.....คน ได้แก่
 - 1.....อายุ.....อาชีพ.....
 - 2.....อายุ.....อาชีพ.....
 - 3.....อายุ.....อาชีพ.....
 - 4.....อายุ.....อาชีพ.....
 - 5.....อายุ.....อาชีพ.....
 - สามี/ภรรยา ชื่อ.....อายุ.....
อาชีพ.....มีบุตร.....คน ได้แก่
 - 1.....อายุ.....อาชีพ.....
 - 2.....อายุ.....อาชีพ.....
 - 3.....อายุ.....อาชีพ.....
 - 4.....อายุ.....อาชีพ.....
 - 5.....อายุ.....อาชีพ.....
5. ชีวิตและประสบการณ์ของวิทยากร
 - 1) วัยเด็ก.....
.....
.....
.....

2) วิทยุแม่/สาว.....

.....
.....
.....

3) การศึกษา.....

.....
.....
.....

4) การทำงาน (การต่อสู้ชีวิต).....

.....
.....
.....

6) สิ่งขัดแย้ง/แนวในการดำเนินชีวิต.....

.....
.....
.....

6. ชื่อผลงาน.....

.....
.....
.....

7. ลักษณะผลงาน.....

.....
.....
.....

8. แหล่งที่มาของแนวความคิดในการทำผลงาน.....

.....
.....
.....

9. ปัญหาและการแก้ไขในการทำงาน.....
.....
.....
.....
.....
.....
10. วิธีการผลิตผลงาน.....
.....
.....
.....
.....
11. ภาพ/แผนภูมิ (เกี่ยวกับผลงาน)
12. คุณค่าและประโยชน์ของผลงาน
1) ต่อผู้ผลิตและครอบครัว.....
.....
.....
.....
2) ต่อชุมชนและสังคม.....
.....
.....
.....
13. การขยายงานหรือเครือข่าย.....
.....
.....
.....
.....

14. การติดต่อ/โฆษณา/เผยแพร่/ประชาสัมพันธ์.....
.....
.....
.....
15. บันทึกข้อคิดเห็นของผู้สัมภาษณ์.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ชื่อผู้สัมภาษณ์.....

(.....)

สัมภาษณ์วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

เวลา.....

ผลที่ได้จากการดำเนินการ

ประเด็นที่ 1 ลักษณะของชุมชน

ชุมชนชาวแพในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ มาจากภูมิลำเนาต่าง ๆ มีการเคลื่อนย้ายเข้าออกอยู่เป็นประจำ ทั้งคนเก่า และคนใหม่ ที่ยังไม่เคยเข้ามาอยู่อาศัย เป็นไปตามเงื่อนไขต่าง ๆ กันจากการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1.1 ภูมิลำเนาเดิมได้แก่ มาจากอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ 3 ครอบครัว จากอำเภอตรอน จังหวัดอุตรดิตถ์ 1 ครอบครัว จากอำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ 2 ครอบครัว จากจังหวัดพิษณุโลก 2 ครอบครัว จากจังหวัดพิจิตร 1 ครอบครัว จากจังหวัดนครศรีธรรมราช 1 ครอบครัว

1.2 สาเหตุที่มาอาศัยอยู่ในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ ประกอบด้วย ความยากจนไม่มีที่ทำกิน เพราะเป็นแหล่งที่มีทรัพยากรธรรมชาติมาก เห็นว่า สงบ และปลอดภัย ตั้งใจมาอยู่เมื่อห้าภาคชาวย ไม่สามารถปรับตัวกับสภาพพื้นที่ที่ได้รับจัดสรรจากราชการ

1.3 เป็นแพเถี่ยว (กลุ่มแพครอบครัว)

แพต่าง ๆ จะกระจาย อยู่ตามริมขอบอ่างเก็บน้ำอย่างเป็นระเบียบ เป็นระยะ ๆ เคลื่อนขึ้นลงตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำ หน้าแล้งแพจะเคลื่อนออกไปในระยะห่างกัน ส่วนหน้าฝน น้ำขึ้นแพจะเคลื่อนเข้ามาใกล้ชิดกันมาก

1.4 ประเภทปลูกบ้านชายฝั่ง และมีแพอยู่ในอ่าง เพื่อทำธุรกิจในการประมง

ประเด็นที่ 2 การประกอบอาชีพ

2.1 การค้าขายมีสินค้าเครื่องอุปโภค บริโภคขายให้กับชาวแพด้วยกัน ขายให้กับชุมชนที่อยู่เหนือน้ำขึ้นไป (มาซื้อที่แพไม่ต้องเข้าเมือง)

2.2 เป็นนายทุน มีเครื่องมือ และอุปกรณ์ให้กับพวกชาวแพ ที่ทำการประมง เช่น ยี่ม เช่น เรือเก็บปลา ข่าย เบ็ด ลอบ ยอ ปืนยิงปลา ฯลฯ เมื่อปลาได้ก็จะนำมาส่งให้กับนายทุน

2.3 การประมง ชาวแพส่วนมากที่ผู้วิจัยพบเห็นประกอบอาชีพการประมงในรูปแบบต่าง ๆ กัน เช่น พวกวางข่าย พวกคัดลอบ พวกถ่วงเบ็ดราว พวกแหเบ็ด พวกส่องปลา และ

พวกยกยอเป็นต้น ซึ่งมีออกไปประกอบอาชีพ ทั้งในเวลากลางวัน และในเวลากลางคืน ความลักษณะของเครื่องมือ

มีชาวแพอยู่จำนวนหนึ่ง ที่ไม่ผูกพันกับนายทุน ทำมาหากินเป็นอิสระ ทั้งหาปลา และทำไร่ชาวม้ง

2.4 การทำไร่ชาวม้ง ชาวแพมักจะใช้เวลาว่างประกอบอาชีพเสริม โดยการทำไร่ข้าวโพด ถั่ว ทำการถากถางพื้นที่ชาวม้ง ทำลายทรัพย์สินป่าไม้จำนวนไม่น้อย

2.5 ชื่อปลาชายปลา จะมีชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งนอกจากนายทุน จะมีอาชีพผูกพันอยู่กับพวกหาปลา และแพปลา จำนวนระหว่าง 15-20 คน จะมาชุมนุมรอปลาขึ้นอยู่ตั้งแต่เวลาประมาณ 9.00 น. บางคนรอจนถึงเวลา 14.00 น. เพื่อรอเรือปลาเข้า

ลักษณะพิเศษก็คือ กลุ่มคนพวกนี้ จะเลือกซื้อปลาที่ชาวบ้านนิยมรับประทาน ประเภทปลาเนื้อขนาดเล็ก และปลาเกร็ด ปลาเนื้อและปลาเกร็ดขนาดใหญ่มักไม่ค่อยสนใจ นอกจากจะมีคนมาสั่งมาเป็นพิเศษเท่านั้น ทุก ๆ วัน แต่ละคนจะได้ปลาคนละประมาณ 20-30 กิโลกรัม (มีบางวัน อาจได้เพียง 4-5 กิโลกรัม) แคว้นนำไปตระเวนขายให้กับชาวบ้าน ตามฝั่งต่าง ๆ ในเขตที่อยู่อาศัยในอำเภอท่าปลา จะได้กำไรกี่โลกรั้บละประมาณ 5-17 บาท

ประเด็นที่ 3 คานิยมและพฤติกรรมเล่น ๆ

3.1 คานิยมเล่น ชาวแพยังยึดถือคานิยมซึ่งเป็นเป้าหมายของชีวิต คือ ความสุขในครอบครัว เขามีความพอใจในชีวิตความเป็นอยู่ปัจจุบัน แต่ถ้าหากมีโอกาสก็อยากให้ครอบครัวมีความสุขยิ่งขึ้น ชาวแพมีคานิยมซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติที่เป็นคนดี คือ กตัญญู ซื่อ และซื่อสัตย์

3.2 พฤติกรรมเล่น ชาวแพค่อนข้างจะต่างกับชาวชนบททั่วไป ในเรื่องการตรงต่อเวลา ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจาก ลักษณะอาชีพเป็นส่วนหนึ่งด้วย เพราะทั้งลูกจ้างชาวแพที่หาปลาส่งนายจ้าง และนายจ้างจะมีความหวังใจ ถึงวลกัน เมื่อมีการนัดเวลา เช่น เรือไม่เข้าตามกำหนดเวลา เป็นต้น

3.3 ความสามัคคี จากคำบอกเล่าของชาวแพ แม้จะมีผู้คนอพยพย้ายถิ่นมาจากภูมิลำเนาเดิมหลายแห่ง แต่เมื่อเขามาอาศัยรวมกันอยู่ในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์แล้ว ก็ถือเป็นพวกเดียวกันช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นอย่างดี ในลักษณะดังกล่าว ผู้วิจัยยังไม่พบการจัดตั้งกลุ่ม

3.4 ในด้านการยอมรับ จากคำบอกเล่าของชาวแพ และผู้ขายผู้วิจัยสรุปได้ว่า ชาวแพมีการยอมรับนับถือกันเองสูงมาก โดยเฉพาะกับผู้นำ เช่น อาจารย์สว่าง, คุณลุงเหิม, นายแจ่ง ฯลฯ เป็นต้น ชาวแพยังไม่เชื่อสนิทว่า ทางราชการจะช่วยแก้ปัญหาให้ได้ บางคนยังมีความแค้นเคือง ๆ ที่ทางราชการอพยพมา แล้วช่วยเหลือไม่เป็นไปตามข้อตกลงเท่าที่ควร กับทั้งปัญหาหลายอย่างที่ตามมา ก็ไม่ได้สร้างความเชื่อถือให้กับชาวแพ เช่น การแนะนำให้เลี้ยงปลาในกระชัง การกำจัดน้ำเสีย การอนามัย การจัดการศึกษา และการแสวงหาผลประโยชน์ของคนราชการ เป็นต้น

นอกจากไม่ยอมรับแนวคิดบางประการจากทางราชการแล้ว ยังแสดงตัวเลขที่ประสบผลสำเร็จในการเลี้ยงปลาแบบคิดทำเองให้ผู้วิจัยทราบด้วย และน่าจะเป็นภูมิปัญญาอย่างหนึ่ง เพราะเริ่มตั้งแต่การสังเกต การเลี้ยง ระยะเวลา-ขนาดและการจำหน่าย

ประเด็นที่ 4 สันทนาการและการบันเทิง

ชุมชนชาวแพอยู่กันอย่างอิสระ ครอบครัวยุคใหม่ นอกจากการทำงานตามอาชีพของตนแล้ว ก็หาความสุขกันอยู่แต่ในครอบครัว ความสภาวะฐานะ ผู้วิจัยยังไม่พบว่ามีการจัดกิจกรรมสันทนาการ และการบันเทิง เป็นกลุ่ม หรือหมู่คณะเลย ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า หากจะมาจากสาเหตุ สภาพการตั้งเรือนแพ การคมนาคม, ฐานะการอาชีพ ของครอบครัว

ประเด็นที่ 5 ความมุ่งหวังในชีวิต

จากการสอบถามครัวเรือนประมาณ 10 หลังคาเรือน ถึงความมุ่งหวังในชีวิต เช่น ถ้ามามีเงินสักแสน สองแสนจะคิดทำอะไร ? ผู้นำครัวเรือนส่วนใหญ่ มักจะตอบว่า อยากปลูกบ้าน และมีที่ทำกิน ทำไร่ ทำสวน ฯลฯ เป็นต้น คำถามที่ว่า เวลาทำบุญ ตั้งใจทำอะไรบ้าง? ใ้รับคำตอบว่า ขอให้มีความสุข มีเงินใช้ทองมาก ๆ ไม่เจ็บไข้อย่างไร เป็นต้น ผู้วิจัยถามถึงการมาอยู่ใบแพ เพราะเหตุใด ใ้รับคำตอบว่า มันอยู่รอดกว่าอยู่บนบก เพราะไม่ต้องใช้เงิน แล้วก็มีปลาให้กินได้ทุกวัน ไม่มีหมด ไม่มีวันอดแน่นอน และยังเหลือขายได้ด้วย

สิ่งที่กำลังดำเนินการต่อ ระหว่างวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2534 ถึง วันที่ 30 มีนาคม 2534

- ผู้ช่วยวิจัยออกเก็บข้อมูล ในพื้นที่ ใต้แก

1. ข้อมูลขั้นต้น (ที่ยังขาดความสมบูรณ์)

1.1 การสำรวจ และศึกษาภาคสนาม ในพื้นที่ทำการ ศึกษา

1.2 การสอบถาม และสัมภาษณ์ จากประชากรที่ตั้งถิ่นฐานในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์
ที่เป็นประชากรตัวอย่าง

2. ข้อมูลขั้นที่ 2

2.1 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาที่รวบรวมจากแหล่งข้อมูลอื่น นอกจากข้อมูลขั้นต้น
ที่เกี่ยวข้องรวบรวมมาจากประชากร เป้าหมาย แหล่งที่สำคัญได้แก่

2.1.1 เอกสารสิ่งพิมพ์จากส่วนราชการ ที่เข้าไปดำเนินการในพื้นที่ได้แก่
สาธารณสุข, การศึกษา, การปกครอง, ป่าไม้ ฯลฯ

2.1.2 วิทยานิพนธ์ งานวิจัย และตำราต่าง ๆ ซึ่งได้จาก ห้องสมุด ฯลฯ

2.1.3 แผนที่อ่างเก็บน้ำ

2.1.4 เจ้าหน้าที่ และบุคลากร ที่เกี่ยวข้องกับประชากรในพื้นที่ ใต้แก เจ้าหน้าที่
เขื่อน, เจ้าหน้าที่ประมง, เจ้าหน้าที่การประถมศึกษา, กำนันผู้ใหญ่บ้าน
และผู้นำชุมชน ฯลฯ

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

รวบรวมแยกแยะสารสำคัญ จัดหมวดหมู่ ทำการวิเคราะห์

3.1 วิเคราะห์ทฤษฎี และแนวคิด ที่มีผู้กล่าวถึง

3.2 วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเครื่องมือ (แบบสอบถาม)

3.3 วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ - สังเกต ฯลฯ

ความสมบูรณ์ของเรื่องต่อไปนี้

1. ความเป็นมาและสภาพทั่วไปของอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์

2. การตั้งถิ่นฐานของประชากรในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์

- 2.1 ภูมิลำเนาเดิม
- 2.2 การตั้งถิ่นฐานใหม่ และลักษณะของที่อยู่อาศัย
3. ลักษณะของประชากร
 - 3.1 หัวหนากรอบครัว
 - 3.2 สมาชิกครอบครัว
4. สภาพของเศรษฐกิจ
 - 4.1 การประกอบอาชีพหลัก (ประมง)
 - 4.2 การประกอบอาชีพรอง (ขายของ ทำนา ทำไร่ ฯลฯ)
 - 4.3 ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ
 - 4.4 เครื่องมือที่ใช้ประกอบอาชีพ
 - 4.5 ปริมาณสินค้าที่จับได้
 - 4.6 การใช้ประโยชน์ (แปรสภาพ)
 - 4.7 การจำหน่าย
 - 4.8 การลงทุน
 - 4.9 ปัญหาของการประกอบอาชีพ
 - 4.10 ความช่วยเหลือที่ได้รับจากส่วนกลาง ฯลฯ
 - 4.11 ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน
 - 4.12 กิจกรรมนันทนาการ
 - 4.13 กิจกรรมวัฒนธรรม
 - 4.14 การเยี่ยมที่ส่งประสงค์

ปัญหาของการวิจัย

- ปัญหาการเดินทาง เพื่อศึกษา

การศึกษาค้นคว้าชุมชนชาวแพ หลังเวลาเดินทางโดยรถยนต์ หรือรถยนตร์มีจำกัดมากถนนบนลูกรัง ทางดินแฉะลื่นประมาณ 45 กิโลเมตร แล้วต้องเดินทางอีกสองร้อยเอ็ดเพียงอย่างเดียว ผู้วิจัย และผู้ช่วยผู้วิจัยไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ต้องเสียเวลา และค่าใช้จ่ายมาก

- ปัญหาประชากรที่ไร้ข้อมูล มีเวลาให้ข้อมูลจำกัด เช่นต้องออกไปประกอบอาชีพ
ระหว่าง เวลา 5.00 - 10.00 น. และ 15.00 - 18.00 น.

สิ่งที่ต้องการจากที่ประชุม

1. คำวิจารณ์จากผู้เชี่ยวชาญงานวิจัย
2. แนวทางที่ควรดำเนินการต่อไป

.....